

Methods. *The study is based on the historical anthropology approach which enables scholars to unfold the main aspects of professors' everyday life within the academic corporation.*

Results. *The article describes the characteristics of private and professional life of St. Volodymyr University academic corporation representatives. It also specifies the particular factors which affect the functioning of the educational institution as a fundamental element of the Empire's educational system.*

Originality. *This paper presents an attempt to specify the particular characteristics of professors' everyday life in personal and professional spheres.*

Conclusion. *It is shown that the specifics of university operation and the aims of its foundation had a profound influence on the university everyday life. The distinctive features of professors' daily life are introduced by establishing the cultural environment, setting own traditions and sharing individual views, that reflected the mission of the educational institution in times of the Empire.*

Key words: *Professors' corporation, St. Volodymyr University, private life, corporate communications, professional life, working hours.*

Одержано редакцією 10.09.2016
Прийнято до публікації 02.11.2016

УДК 94(430) 086+329.4

Світлана Михайлівна Косяк

кандидат історичних наук, доцент
кафедри суспільних наук факультету
цивільного захисту Черкаського інституту
пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету
цивільного захисту України
e-mail: kudelya_k@ukr.net

ПАНГЕРМАНІЗМ І ЗАРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ

У статті здійснено аналіз основних ідей пангерманізму, як теорії, що зародилась у 80-х роках XIX ст. у Німеччині і сформувалась у цілісну ідеологічну доктрину на кінець XIX – поч. XX ст. Встановлено вплив пангерманізму на формування ідеології німецького націонал-соціалізму. Саме ця ідеологія, як державна в Німеччині за часів А.Гітлера, зробила можливим розв'язання Другої світової війни.

Ключові слов: пангерманізм, ідеологія, експансія, геополітика, націонал-соціалізм.

Постановка проблеми. Дослідження впливу теоретичних засад пангерманізму на формування націонал-соціалістичної ідеології «наддержавності» є важливою складовою для розуміння глибинної сутності цієї ідеології, яка стала панівною у Німеччині за часів Третього райху і була реалізована в його агресивній політиці. З огляду на активізацію сучасних неонацистських рухів у Європі та світі, необхідності усвідомлення й урахування досвіду минулого, що може запобігти розв'язанню нових міжнародних конфліктів, зазначена тема дослідження є актуальною і значущою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний доробок проблеми репрезентовано в працях зарубіжних і вітчизняних авторів. Ґрунтовний аналіз основних етапів формування ідеології німецького експансіонізму подав німецький дослідник А.Абуш [1]. Глибокий аналіз сутності агресивної зовнішньої політики Німеччини та її складових наведено у праці німецько-американського історика Г. Хальгартена [2]. До найвагоміших досліджень проблеми у сучасній німецькій історіографії належать праці В. Дайста [3] і О. Данна [4]. Автори проаналізували характерні риси німецького мілітаризму та процес формування ідей «нового націоналізму», спрямованих на відстоювання німецьких інтересів у Європі та за океаном. Роль «головного агітатора» цих ідей О. Данн відводить Пангерманському союзу. Формуванню ідеології німецького експансіонізму та пангерманізму присвячені дослідження А.М. Пегушева [5], А.С. Балезіна [6], Ю.М. Рудакова [7], К.Н. Цимбаєва [8], С.П. Шилова [9], Є.Ю. Пуховської [10], С.В. Фокіна [11]. У них проаналізовано генезу колоніальної політики Німеччини від зародження колоніальної ідеї до її реалізації у формі геополітичного панування. Серед нечисленних праць вітчизняної історіографії помітно увиразнюються дослідження історика-германіста С. Трояна. Він дослідив еволюцію пангерманізму та його вплив на політику

правлячих кіл Німеччини та довів, що процес формування пангерманської ідеології тісно пов'язаний з геополітичним мисленням [12]. Окремі сюжети, пов'язані з пангерманізмом і пангерманськими ідеями в Німеччині, знайшли висвітлення в колективній монографії «Перша світова війна у фокусі історії (дипломатичні та політичні колізії Великої війни)». Зокрема, йдеться про вплив пангерманських ідей на німецькі й австрійські центральноєвропейські плани напередодні та під час Першої світової війни [13, 35 – 62].

Актуальні проблеми історії пангерманського руху в Німеччині та його впливу на державну колоніальну політику в кінці XIX ст. розглядаються в колективній монографії українських дослідників «Англо-франко-німецьке колоніальне протистояння в Африці (остання третина XIX ст.)» [14].

Прикметно, що в більшості праць досліджуються різні аспекти політичного та соціально-економічного розвитку Німеччини кінця XIX – поч. XX ст., тобто у період зародження націонал-соціалістичної ідеології. Проте, аналіз витоків та основних положень пангерманізму залишається актуальним.

Метою наукової розвідки є дослідження ідей та теоретичних засад пангерманізму як вагомого підґрунтя формування ідеології «наддержавності» німецького націонал-соціалізму.

Виклад основного матеріалу. Початок XX ст. – це час складних політичних і суспільних трансформацій, які вимагають ідейно-теоретичного обґрунтування та пошуку реальних шляхів перетворень. У такий період і виникають різноманітні ідеологічні течії, як реакція на певну ситуацію. Саме так, свого часу, з'явився націонал-соціалізм (*нім.* Nationalsozialismus, скорочено – нацизм, *нім.* Nazismus) – ідеологія, яка стала політичною доктриною Німеччини у часи Третього райху.

Ідеологічна робота нацистів була підпорядкована одній меті – закорінити в свідомість мас ідею про необхідність війни й історичне право німців на володіння усього світу, фактично реалізуючи на практиці головні засади пангерманізму. Основою нацистської пропаганди стали положення про недостатність у німецького народу «життєвого простору» (*Lebensraum*) та потребу його розширення. Таке бачення перспектив світового розвитку не було унікальною ідеєю нацистів на чолі з А. Гітлером. Вони лише розробили жорстокі методи реалізації цих ідей та втілювали їх у життя. Витоки нацистської ідеології мають глибоке коріння і сягають 80-х рр. XIX ст., періоду переходу Німеччини до активної колоніальної експансії.

Утворення німецької національної держави в XIX ст. змінило співвідношення політичних сил у Європі й усю систему міжнародних відносин. Прагнучи зміцнити становище молодій імперії, О. Бісмарк намагається забезпечити Німеччині якщо не домінуюче становище в Європі, то хоча б роль арбітра в міжнародних суперечках. «Ми повинні ...переконати світ, що німецька гегемонія в Європі корисніша...і менш шкідлива для свободи інших, ніж гегемонія французів, росіян або англійців» [15, 242].

Знаковою була думка М. Вебера, висловлена ним у 1895 р.: «Нам необхідно зрозуміти, що об'єднання Німеччини виявилось би просто дитячою забавкою німецької нації...і не варто було б починати цю дороговартісну справу, якщо її завершенням не стане вихід на арену світової політики в якості великої держави» [16, 7]. Перехід Німеччини до активної «світової політики» означав перш за все, спробу включитися в боротьбу за переділ світу. Виступаючи в рейхстазі в 1897 р. канцлер Бернхард фон Бюлов заявив: «Часи, коли німець поступався одному сусіду сушею, а іншому – морем ...ці часи минули...Ми вимагаємо для себе місця під сонцем [17, 7 – 8]. Він уважав, що німецький народ не має достатнього «життєвого простору» для свого розвитку. «Географічне злочасне розташування Німеччини, розкиданість німецького народу серед інших, створювали для німців особливі умови. Досягнення національної єдності для німців майже завжди ототожнювалось з захопленням чужих земель» [17, 6]. Це твердження стало лозунгом офіційно проголошеного курсу «світової політики», на яку переорієнтувалась Німеччина на рубежі XIX – XX ст.

Отже, у другій половині XIX ст. Німеччина від зовнішньополітичного чинника об'єднання перейшла до боротьби за статус великої європейської держави. Завдання німецької зовнішньої політики були пов'язані з нарощуванням військово-політичного впливу в Європі і колоніальною експансією. В умовах боротьби за поділ світу, за утвердженням власного престижу Німеччина виявила тенденцію до просторового розширення та територіальної експансії. В історії Німеччини питання «життєвого простору» завжди зберігало свою актуальність. У ньому був сенс геополітичних ідей, що оформилися на кінець XIX ст. На розвиток німецької геополітики мали вплив загальноєвропейські тенденції, але найбільше – специфічно пруська політична культура. За словами Г. Трейчке, «тріумф сильного над слабким складає невикорінний закон життя» [18, 34].

Формування націоналістичної ідеологічної традиції надало німецькій геополітиці особливу спрямованість. Сприйняття народу і держави як живого організму, призвело до висновку про його «біологічне розширення як критерію розвитку». Питання про вплив природи на розвиток держави і соціальне існування людини розглядали ще німецькі мислителі початку XIX ст., які внесли вагомий внесок у розвиток концепції географічного детермінізму. Відомі роботи К. Ріттера [19]. та його послідовника Ф. Ратцеля [20]. Територіальні та політичні прагнення Німеччини – «молодого організму, володіючого тісними і несправедливими кордонами», розглядалося німецькими геополітиками як природні і закономірні. Успіх у боротьбі за «життєвий простір» перетворювався, з їх точки зору, в історичну місію німецької імперії і основу не лише національної німецької, але і пангерманської ідеології [20, 109].

Пангерманізм (як геополітична доктрина) зародився у 80-х роках XIX ст. Він виловився на ідеї духовної та історичної єдності всіх німців, незалежно від місця проживання. Лідер австрійських пангерманістів Г. Шонерер спричинився до формування цілісної ідеологічної доктрини цього руху. У самій Німеччині організаційним центром пангерманського руху стає Всенімецький союз, створений в 1891 р. У 1894 р. ця організація була перейменована в Пангерманський союз (Alldeutscher Verband) із девізом: «Король на чолі Пруссії, Пруссія на чолі Німеччини, Німеччина на чолі світу» [21, 23]. Територіально-політичні претензії пангерманістів поширювалися доволі далеко. На їх думку, Німеччина, як єдиний «німецький райх», має об'єднати навколо себе всі європейські німецькі етнічні групи. Вимагаючи створення німецької колоніальної імперії, Пангерманський союз закликав до перерозподілу колоній, не зупиняючись перед захопленням колоній Англії і Франції, експансією в напрямку Прибалтики, України і Кавказу. Орієнтація на «світову політику» в дусі колоніальної експансії фактично перетворювала пангерманізм в імперську ідеологію. При цьому розвиток ідеології пангерманізму спостерігався у двох напрямках: розвиток ідеї геополітики та аріософії. Як ідеологічна концепція, пангерманізм репрезентував геополітичне вчення, тісно пов'язане з етнокультурними, лінгвістичними, військово-стратегічними та іншими компонентами [22, 182]. Знаковою є участь у Пангерманському союзі засновників геополітики Ф. Ратцеля та Р. Челлена.

Проблема географічної обумовленості політичного життя є ключовою в дослідженнях Ф. Ратцеля. Він ґрунтовно проаналізував зв'язок зовнішньої політики держави з географічним простором. Доводячи органічний характер розвитку держави, Ф. Ратцель сформулював «закон експансії», за яким держава – це живий організм, що функціонує відповідно до природних процесів росту і занепаду, а тому не може бути утриманим в обмежених кордонах. У політичному сенсі проголошувалася відмова від концепції «непорушності кордонів». Здатність до змін власних кордонів, на думку Ф. Ратцеля, є однією з найважливіших рис і свідченням життєздатності держави. Необхідно зазначити, що у своїх працях він прямо не пропагував насильство, але стверджував, що природний розвиток держави неможливий лише на основі мирних засобів.

Послідовник Ф. Ратцеля Р. Челлен першим із геополітиків звернувся до аналізу історичної ситуації в Європі і намагався довести, що Німеччина є саме тим простором, який має осьовий динамізм і здатна об'єднати навколо себе європейські держави і як «молода держава» має розвиватися по шляху континентального панування, за рахунок територій, які контролюють «старі держави» (Англія і Франція). Саме сила «молодої держави», на його думку, є важливішим чинником розвитку, ніж умовності міжнародного права. Тому в зовнішньополітичних амбіціях

Німецької імперії Р. Челлен убачав доказ того, що ця держава є «живим організмом з просторовим феноменом» [16, 43], а боротьба за простір є боротьбою за існування. Слід зазначити, що Р. Челлен вважав ідеологічний аспект геополітичного протистояння другорядним, а на перший план він висував рух історичних сил, який переважав за своїм масштабом будь-яку людську ідеологію.

Остаточний синтез пангерманізму і геополітики склався в поглядах К. Хаусхофера. У 1921р., обіймаючи посаду професора географії Мюнхенського університету, він заснував Інститут геополітики. У своїй книзі «Панідеї в геополітиці» [23] він доводив, що панідеї є найдревнішими на Землі формами ідеології. Вони притаманні великим цивілізаціям і народам. Створення імперії, на думку К. Хаусхофера, неможливе без наявності панідей, які поділяв на еволюційні та революційні. Еволюційні – несуть у собі «національні» об'єднувачі погляди, прикладом є панєвропейська ідея. Революційні – ґрунтуються на національній ідеології і здатні, за твердженням К. Хаусхофера, надати органічному розвитку держави особливу динаміку [23, 253]. Пангерманізм він відносив до революційних панідей. У діяльності Пангерманського союзу вбачав спробу перебороти традиційну для німців «роздробленість політичної волі». Він розглядав панування Німеччини над державами на заході і сході континенту як неминуче, а боротьбу, для його реалізації, як історично виправдану. Схід розглядав як життєвий простір подарований Німеччині долею і головний напрямок для експансії. К. Хаусхофер розробив власні принципи геополітики новітнього періоду історії, оновивши «старі» геополітичні теорії відповідно до потреб німецького фашизму, пропагуючи ідеї реваншизму й агресії. Він надав геополітиці такого вигляду, у якому вона стала частиною офіційної доктрини Третього райху. У його працях еkleктично поєднувалися географічний детермінізм, расова теорія і соціальний дарвінізм.

Ідея про необхідність створення «Серединної Європи» (Mitteleuropa) вперше прозвучала ще 1890 р. у пропагандистських закликах Пангерманського союзу. До теоретичного обґрунтування її основних положень спричинилися вчені й політики: А. Лассен, К. Лампрехт, Л. Ранке, Г. Онкен та ін. Згодом на підставі концепції «Серединної Європи» була розвинута теорія світової держави, відповідно до якої саме Німеччині надавалася можливість докорінно змінити політичний європейський простір і перетворитися в одну з наймогутніших європейських держав. Політика експансії і колонізації мала забезпечити досягнення поставленої мети.

Обґрунтуванню ідеї «Серединної Європи» присвятив роботу Ф. Науман. У своїй книзі «Mitteleuropa» [24] він доводить, що в конкуренції з такими державами як Англія, США і Росія, «народи Центральної Європи повинні об'єднатися і організувати свій інтегрований політико-економічний простір. Віссю цього простору будуть німці» [24, 19]. Проект Ф. Наумана передбачав об'єднання Німеччини, Австрії, придунайських держав, і в подальшому Франції. Він підтримував ідею «геополітичного» охоплення Німецькою імперією всього регіону, розташованого між Атлантичним океаном і Перською затокою, Балтикою і Адриатикою. Очевидно, що ідея «Серединної Європи» тісно спліталась з пангерманською стратегією «світової політики». Пізніше нацистські геополітики, визначаючи основні напрямки своїх територіальних загарбав, реанімують стару ідею німецьких мілітаристів про необхідність створення «Серединної Європи» з Німеччиною в центрі. Створення «Серединної» або, за фразеологією нацистів, «нордичної Європи» насправді мало означати повне поневолення народів Європи німецьким мілітаризмом.

Поступово у пангерманському русі активізувався ще один напрямок, ядром якого стала аріософія. Засновником аріософії в її філософсько-політичному аспекті вважають Х. Чемберлена. У праці «Основи ХІХ століття», виданій 1899 р. у Німеччині, Чемберлен здійснив спробу довести, що «сучасна цивілізація і культура є творінням однієї нації – німців; в той час як азіатські, «семітські» і «середземноморські» народи є другорядними, всі матеріальні і духовні досягнення виникли завдяки виключно «арійському духу», котрий в чистому вигляді представлений в германцях і, особливо в німцях, які саме тому мають право завоювати весь

світ». Ця ідея пізніше була розвинута Х. Чемберленом в книзі «Арійське світоспоглядання», яка мала велику популярність серед пангерманістів. Він проголошує необхідність «чистоти раси», тобто відторгнення будь-яких «чужих елементів крові і духу» [25, 18]. Саме в такому поєднанні історико-органічного і расового принципів аріософія широко поширилася в пангерманських колах. Таким чином, політизований варіант аріософії, що являв собою суміш давніх релігійних ідей і нових неідеалістичних концепцій, перетворився в ще один зразок «справжньої» національної ідеології, «звільненої» від елементів державницького мислення і зорієнтованої на світовий історичний простір.

Арійський расизм стає важливим елементом для пангерманського розуміння національних конфліктів і німецького духу. Необхідність війни рас і расового «оздоровлення» людства була детально розглянута в працях Е. Краузе, О. Аммона, Л. Вільзера, Л. Вольтмана. Зокрема Л. Вольтман відіграв значиму роль у включенні расових ідей в програму пангерманського руху. У 1899 р. він опублікував свою книгу «Теорія Дарвіна і соціалізм» в якій доводив тезу, що «боротьба рас є органічною основою культурного історичного розвитку в соціальному світі». Зміст поняття «расової чистоти» має в нього політичне трактування. Ґрунтуючись на методі біологічного детермінізму, Л. Вольтман пояснював і класифікував політичну здатність рас, відштовхуючись від якої виводив закономірності в процесі утворення держав [26].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що німецький націонал-соціалізм – це продукт взаємодії пангерманських, расистських, націоналістичних та антисемітських ідей, які були сформовані на рубежі XIX – XX ст. Розробляючи націонал-соціалістичну ідеологію керівництво Третього райху підводило під неї відповідну наукову базу, якою слугували, перш за все, теоретичні засади та головні ідеї пангерманізму як геополітичної доктрини. Саме вона була зведена на рівень державної і покладена в основу нацистської ідеології. Остання слугувала ідеологічним підґрунтям агресивної політики Німеччини з 30-х рр. XX ст.

Всебічне дослідження витоків ідеології пангерманізму, яка трансформувалась у націонал-соціалізм і стала ідеологією правлячої партії в Німеччині за часів Третього райху, залишається актуальним. Саме сьогодні, в період напруження міжнародних відносин, подібні ідеологічні доктрини привертають до себе увагу агресивно налаштованих політичних сил. Тому, врахування уроків історії, на основі глибокого аналізу особливостей панідей є значущим і перспективним для подальшого дослідження.

Список використаної літератури:

1. Абуш А. Ложный путь одной нации / А. Абуш; [пер. с нем. Г.Рудого]. – М.: Социально-экономическая литература, 1962. – 349 с.
2. Хальгартен Г. Империализм до 1914 года: Социологическое исследование германской внешней политики до первой мировой войны [Пер. с нем.] А. Галкина и др. Под ред. А.С. Ерусалимского / Г. Хальгартен. – М.: Иностранная литература, 1961. – 695 с.
3. Deist W. Militär, Staat und Gesellschaft. Stunden zur preußisch- deutschen Militärgeschichte. Von Wilhelm Deist / W. Deist. – München, 1991. – 369 s.
4. Данн О. Нации и национализм в Германии (1770 – 1990) / О. Данн. – Спб.: Наука, 2003. – 469 с.
5. Пегушев А.М., Восстание Маджи-Маджи. Становление и кризис германского колониального правления в Восточной Африке / А.М. Пегушев, Б.М. Туполев. – М.: Наука, 1991. – 265 с.
6. Балезин А.С. Формирование и эволюция немецкой поселенческой общины в Юго-Западной Африке (Намибии) 1814 – 1990: Дисс. ... докт. ист. наук / А.С. Балезин. – М., 1994. – 382 с.
7. Рудаков Ю.М. Германское проникновение в арабские страны, конец XIX начало XX века: Дисс. ... канд. ист. наук / Ю.М. Рудаков. – М., 1995. – 389 с.
8. Цимбаев К.Н. Идеи германского экспансионизма в немецкой общественной жизни в конце XIX – начале XX века: Дисс. ... канд. ист. наук / К.Н. Цимбаев. – М., 1998. – 285 с.
9. Шилов С.П. Военно-морская политика кайзеровской Германии и Россия: 1897-1917 гг. .. Дисс. ... докт. ист. наук: 07.00.15 / П.С.Шилов. – Тюмень, 2004. – 361 с.
10. Пуховская Е.Ю. Колониальная идея в кайзеровской Германии. Замыслы и воплощение: Дисс. на соиск. науч. степени докт. ист. наук / Е.Ю. Пуховская. – Иркутск, 2001. – 883 с.
11. Фокин С.В. Геополитическое измерение колониальной политики Германии. Монография / Отв. ред. Л.О. Терновая / С.В.Фокин. – М.: Изд-во РАГС, 2005. – 220 с.

12. Троян С.С. Концептуальні основи «Серединної Європи»: Монографія / С.С.Троян. – К.: НМЦВО, 2005. – 196 с.
13. Троян С. Перша світова війна у фокусі історії (дипломатичні та політичні колізії Великої війни): монографія / Наукова редакція д.і.н. С. Трояна. – К.: Кондор-Видавництво, 2016. – 352 с.
14. Троян С. Англо-франко-німецьке колоніальне протистояння в Африці (остання третина XIX ст.): монографія / С.Троян, Л.Валюх, Н. Плюта. – К.: Кондор-Видавництво, 2016 – 246с.
15. Ерусалимский А.С. Бисмарк: дипломатия и милитаризм / А.С. Ерусалимский. – М.: Наука, 1963. – 285 с.
16. Гейден Г. Критика немецкой геополитики / Г. Гейден. – М.: Иностранная литература, 1960. – 307 с.
17. Бюлов Б. Внешняя политика Германии / Б.Бюлов. – Одесса: Изд-во А.А. Ивасенко, 1915. – 75 с.
18. Патрушева М.О. Пангерманизм и колониальная стратегия Германии в конце XIX-начале XX вв. / М.О. Патрушева // Россия и Восток: взгляд из Сибири в конце столетия. – Иркутск: Изд-во ИГУ, 2000. – С. 22- 27.
19. Риттер К. Европа / К.Риттер. – М.: РАН, 2007. – 374 с.
20. Ратцель Ф. О законах пространственного роста государств / Ф. Ратцель. – М.: Книжное дело, 1901. – 132 с.
21. Троян С.С. Образование и идейно-политические основы деятельности Пангерманского союза (1886 – 1894) / С.С. Троян // Вопросы новой и новейшей истории. – К., 1991 – Вып. 37. – С. 22-27.
22. Сарычева Н.А. Становление немецкой национальной внешнеполитической идеологии в XIX в.: Дисс. ... канд. ист. наук / Н.А. Сарычева. – М., 2006. – 233 с.
23. Хаусхофер К. Панидеи в геополитике // О геополитике / К. Хаусхофер. – М.: Мысль, 2001. – 426 с.
24. Науман Ф. Серединная Европа / Ф. Науман. – Петроград: Огни, 1918. – 136 с.
25. Чемберлен Х. Арийское мировоззрение / Х. Чемберлен. – М.: Русская Правда, 2012. – 64 с.
26. Авдеев В. Политическая антропология Людвиг Вольмана – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rodnoveriye.com/antrop/ludwig-woltman.html>.

References

1. Abush A. Lozhnyiy put odnoy natsii / A. Abush; [per. s nem. G.Rudogo]. – М.: Sotsialno-ekonomicheskaya literatura, 1962. – 349 s.
2. Halgarten G. Imperializm do 1914 goda: Sotsiologicheskoe issledovanie germanskoj vneshney politiki do pervoy mirovoy voynyi [Per. s nem.] A. Galkina i dr. Pod red. A.S. Erusalimskogo / G. Halgarten. – М.: Inostrannaya literatura, 1961. – 695 s.
3. Deist W. Militär, Staat und Gesellschaft. Stunden zur preußisch- deutschen Militärgeschichte. Von Wilhelm Deist / W. Deist. – München, 1991. – 369 s.
4. Dann O. Natsii i natsionalizm v Germanii (1770 – 1990) / O. Dann. – Spb.: Nauka, 2003. – 469 s.
5. Pegushev A.M. Vosstanie Madzhi-Madzhi. Stanovlenie i krizis germanskogo kolonialnogo pravleniya v Vostochnoy Afrike / A.M. Pegushev, B.M. Tupolev. – М.: Nauka, 1991. – 265 s.
6. Balezin A.S. Formirovanie i evolyutsiya nemetskoj poselencheskoj obschiny v Yugo-Zapadnoy Afrike (Namibii) 1814 – 1990: Diss. ...dokt. ist. nauk / A.S.Balezin. – М., 1994. – 382 s.
7. Rudakov Yu.M. Germanskoe proniknovenie v arabskie strany, konets XIX nachalo XX veka: Diss. ... kand. ist. nauk / Yu.M. Rudakov. – М., 1995. – 389 s.
8. Tsimbaev K.N. Idei germanskogo ekspansionizma v nemetskoj obschestvennoy zhizni v kontse XIX – nachale XX veka: Diss. ... kand. ist. nauk / K.N. Tsimbaev. – М., 1998. – 285 s.
9. Shilov S.P. Voенно-morskaya politika kayzerovskoy Germanii i Rossiya: 1897 – 1917 gg. : Dis. ... dokt. ist. nauk: 07.00.15 / P.S.Shilov. – Tyumen, 2004. – 361 s.
10. Puhovskaya E.Yu. Kolonialnaya ideya v kayzerovskoy Germanii. Zamyisly i voploschenie: Diss. na soisk. nauch. stepeni dokt. ist. nauk / E.Yu. Puhovskaya. – Irkutsk, 2001. – 883 s.
11. Fokin S.V. Geopoliticheskoe izmerenie kolonialnoy politiki Germanii. Monografiya / Otv. red. L.O. Ternovaya / S.V.Fokin. – М.: Izd-vo RAGS, 2005. – 220 s.
12. Troyan S.S. Kontseptualni osnovi «Seredinnoyi Evropi»: Monografiya / S.S.Troyan. – К.: Izd-vo NMTSBO, 2005. – 196 s.

13. Troyan S. Persha svitova viyna u fokusi istoriyi (dyplomatychni ta politychni koliziyi Velykoyi viyny): monohrafiya / Naukova redaktsiya d.i.n. S. Troyana. – K.: Kondor-Vydavnytstvo, 2016. – 352 s.
14. Troyan S. Anhlo-franko-nimets'ke kolonial'ne protystoyannya v Afrytsi (ostannya tretyna XIX st.) : monohrafiya / S.Troyan, L.Valyukh, N. Plyuta. – K.: Kondor-Vydavnytstvo, 2016 – 246s.
15. Erusalimskiy A.S. Bismark: diplomatiya i militarizm / A.S. Erusalimskiy. – M.: Nauka, 1963. – 285 s.
16. Geyden G. Kritika nemetskoj geopolitiki / G. Geyden. – M.: Inostrannaya literatura, 1960. – 307 s.
17. Byulov B. Vneshnyaya politika Germanii / B.Byulov. – Odessa: Izd-vo A.A. Ivasenko, 1915. – 75 s.
18. Patrusheva M.O. Pangermanizm i kolonialnaya strategiya Germanii v kontse HHH-nachale HH vv. / M.O. Patrusheva // Rossiya i Vostok: vzglyad iz Sibiri v kontse stoletiya. – Irkutsk, Izd-vo IGU, 2000. – S. 22 – 27.
19. Ritter K. Evropa / K.Ritter. – M.: RAN, 2007. – 374 s.
20. Rattsel F. O zakonah prostranstvennogo rosta gosudarstv / F. Rattsel. – M.: Knizhnoe delo, 1901. – 132 s.
21. Troyan S.S. Obrazovanie i ideyno-politicheskie osnovy deyatel'nosti Pangermanskogo soyuza (1886 – 1894) / S.S. Troyan // Voprosy novoy i noveyshey istorii. – K., 1991– Vyip. 37. – S. 22-27.
22. Saryicheva N.A. Stanovlenie nemetskoj natsionalnoy vneshnepoliticheskoy ideologii v XIX v.: Diss. ... kand. ist. nauk / N.A. Saryicheva. – M., 2006. – 233 s.
23. Haushofer K. Panidei v geopolitike // O geopolitike / K. Haushofer. – M., 2001.
24. Nauman F. Seredinnaya Evropa / F. Nauman. – Petrograd: Ogni, 1918. – 136 s.
25. Chamberlen H. Ariyskoe mirovozzrenie / H. Chamberlen. – M., 1995. – 243 s.
26. Avdeev V. Politicheskaya antropologiya Lyudviga Voltmana – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: //http://www.rodnoveriye.com/antrop/ludwig-woltman.html

KOSYAK Svitlana. Candidate of Sciences (History), Associate Professor, Cherkassy Institute Fire Safety named after Chernobyl Heroes National University Civil Protection of Ukraine
e-mail: kudelya_k@ukr.net

PAN-GERMANISM AND THE EMERGENCE OF NATIONAL-SOCIALIST IDEOLOGY

Abstract. *In article analyzes the basic ideas and theoretical positions Pan-Germanism, a theory that emerged in the 80s of XIX century in Germany and took shape an integral ideological doctrine at the end of XIX-beginning of the XX century. Author presented characteristics of relevant researches of scientists-Germanists regarding the features of formation of Pan-Germanism theoretical principles and factors which influenced on this process.*

This issues studied by foreign and domestic scholars (A. Abush, G. Halharten, V. Dayst, A. Dunn, A. Pehushev, A. Balyezin, Yu. Rudakov, K. Tsybmayev, E. Puhovska, S. Fokin, S. Troyan. The essence and the reasons expansionist policy of Germany in the second half of the XIX century investigated in researches of these authors.

In this scientific article the author investigated the genesis of expansionist ideas of the German Empire under the influence of internal and external factors. The researcher justifies the logic and natural origin and development of theoretical principles (ideas) Pan-Germanism as geopolitical ideology.

For substantiation of its reasoning the author used the works of ideologists of Pan-Germanism such as G. Shoner, F. Ratzel, R. Chellen, Karl Haushofer

The author focused on the development of German scientists and politicians basic principles of the idea of creating a «Middle Europe» and the role of Germany as an axial state in the European association. The author also investigates the origin, under the influence of foreign factors, one of the areas of Pan-Germanism – ariosophy, which was founded by H. Chamberlain. He was one of the first who declared the need to create a «pure race», referring to the same German nation.

The political interpretation of «racial purity», which based on biological determinism, gave in his works L. Voltman. He explained and classified the political ability of certain races, which brought on the basis of regularities in the formation of states.

Thus, it was found that exactly the idea of Pan-Germanism laid the foundation for the formation of the ideology of German National Socialism that will be the state in Germany in the days of Adolf Hitler and make possible the outbreak of the Second World War.

Key words: *Pan-Germanism, ideology, expansion, geopolitics, national- socialism.*

*Одержано редакцією 10.09.2016
Прийнято до публікації 02.11.2016*